

EL RELLOTGE DE BERNA: APUNTS SOBRE L'OBRA DIETARÍSTICA DE

TOMÀS GARCÉS

Enric Falguera Garcia

Universitat de Lleida

Quan Tomàs Garcés publica *El temps que fuig* el 1984 és ja un consolidat i reconegut poeta d'un altre temps. De fet, Garcés emmudeix com a poeta des de primers de la dècada dels setanta⁶⁵, i en deu anys tan sols publica dos volums miscel·lanis: el recull d'articles de crítica literària *Sobre Salvat-Papasseit i altres escrits* (1972) i l'antologia *Vers i prosa* (1981). Així, quan Garcés publica el dietari posa fi a un silenci de tretze anys des de la seva darrera publicació original i ho fa, precisament, amb un text en prosa que posa en relleu i, en bona part, reivindica la seva tasca com a escriptor, com a crític literari, traductor i home de cultura.

En realitat, l'obra darrera de l'autor barceloní se centra majoritàriament en el conreu de la prosa. Dels sis llibres que publica entre 1961 i 1985, només dos són íntegrament poemaris. A més, en la dècada dels setanta, Garcés col·labora amb articles en les pàgines de *Serra d'Or*. Sembla com si el poeta, culminat el seu itinerari poètic,⁶⁶ vulgui atènyer també la seva narrativa: una producció que inicia als anys vint i trenta amb els volums *Lectures i paisatges* (1926) i *Notes sobre poesia* (1933), obres que recullen impressions de paisatge i els comentaris sobre crítica literària que havia publicat a *La Publicitat*, elements aquests que es mantenen en *El temps que fuig*.

Durant aquells anys, Garcés prepara un altre recull en prosa, tal com ell mateix confessa anys a venir en la nota d'autor de *Quadern de la Selva*: «Fullejant per atzar el meu *Paisatges i lectures* veig les obres que aleshores "preparava" i em torna a la memòria que en 1926 pensava efectivament en un recull que s'havia de dir "Beutat del món"» (GARCÉS:

⁶⁵ El darrer llibre de poesia que havia publicat és *Plec de poemes*, de 1971.

⁶⁶ La poesia de Tomàs Garcés parteix dels postulats neopopulars per anar-se concretant en la descripció impressionista, suggestiva, del paisatge i el món del somni com a eixos centrals, tot incloent-hi el dolor i l'elegia pel temps perdut.

1988, 11). Amb el temps, la dèria d'escriure un nou volum de prosa es materialitza i aquell títol es converteix en *Quadern de la Selva*, publicat el 1962, la primera part del qual conserva el títol original. Amb tot, Garcés sent que la seva obra en prosa resta incompleta i que li cal un darrer esglaó per arribar a port.

Tal com ens explica Sam Abrams, *El temps que fuig* pren forma gràcies a l'amistat i empena de Marià Manent i a la iniciativa i el coratge de l'editor Àlex Susanna.⁶⁷ Garcés, empès, segurament, per la febre dietarística que viuen les lletres catalanes durant la dècada dels setanta, assaja l'escriptura d'un dietari que reculli la seva història personal i literària i que esdevingui el colofó de la seva producció.⁶⁸ Les primeres mostres d'aquest apareixen publicades en el número d'octubre de 1971 de la revista *Serra d'Or* sota el títol de «D'un dietari tardà» (GARCÉS: 1971).⁶⁹

La publicació del volum revaloritza, de nou, la figura de Garcés. En efecte, el poeta guanya el premi Crítica Serra d'Or, el Ciutat de Barcelona i el premi de creació literària de la Generalitat de Catalunya per *El temps que fuig*, i les gestions d'Àlex Susanna possibiliten la publicació poc després dels volums de poesia i prosa completa. El poeta, doncs, veu reeditada tota la seva producció, fet que possibilita l'accés de les noves generacions d'escriptors i lectors a l'obra garcesiana, i assolir així una major i renovada recepció.⁷⁰ Una recepció que, en el cas d'*El temps que*

⁶⁷ Marià Manent havia entrat a l'òrbita de Columna gràcies a la publicació de *L'aroma d'arç* (1982), també un dietari. Sembla que arran d'aquesta relació, Manent havia aconsellat a Susanna que temptegés l'autor barceloní per publicar-li un dietari que estava escrivint. El resultat és prou conegut i el 1984 Garcés publica *El temps que fuig*. Vegeu Sam Abrahams (2001).

⁶⁸ En efecte, durant els setanta es publiquen diversos dietaris que donen compte d'una època de lluita i sacrificis per a la cultura catalana. Pensem, per exemple, en *Pedra de toc* (1970 i 1974), de Maria Aurèlia Capmany; *Del passat quan era present* (1972 i 1974), de Maurici Serrahima; *Els ulls* (1973), de Blai Bonet; *Quan érem capitans* (1974), de Tere-sa Pàmies o *El vel de Maià* (1975), de Marià Manent.

⁶⁹ Es tracta de les notes corresponents al 22 d'octubre de 1961, tres notes sense data de 1962, la del 23 de gener de 1971, el 9 d'abril de 1971 i el 19 de juliol de 1971.

⁷⁰ Així ho creu també Joan Triadú (1984).

fuig, se centra en cinc ressenyes en les pàgines dels diaris *Avui*, *La Vanguardia* i *El País*, fetes per seguidors propers de la poètica garcesiana: Joan Teixidor (1984), Joan Triadú (1984), Àlex Susanna (1984), Josep Faulí (1988) i el periodista Marc Soler.

El projecte d'un dietari era, però, antic. Ja des dels anys vint Garcés té en ment la confecció d'unes proses dietarístiques que mostrin un paisatge (el del cap de Creus), i els sentiments que aquest provoca en el jo líric. Del paisatge autòcton, el poeta ens trasllada als viatges per França o Alemanya, posem per cas, tot amanit amb reflexions sobre poesia i poetes, sobre les relacions entre les arts i referències al món de la religió, temes que podem llegir tant en *Quadern de la Selva* com en *El temps que fuig*. La idea d'escriure un diari, doncs, es remunta a abans de la guerra civil i es concreta quan publica *Quadern de la Selva*. Quan vint anys després finalitza *El temps que fuig*, Garcés vol deixar clar que aquest llibre està relacionat amb l'anterior i que els motius i les intencions són els mateixos: ampliar el seu concepte de poesia a la prosa. Per això, la primera anotació d'*El temps que fuig* és de 1933, just l'època en què Garcés també redacta les notes que posteriorment configuren «Beutat del món». Però no li interessa repetir-se, parlar de les mateixes coses, tenir els mateixos referents temporals, i ràpidament, un cop deixa constància de la relació de proximitat entre tots dos llibres, salta en el temps (que realment sembla que fuig) i de 1933 passa a 1937 (dues anotacions per any), amb una absència més que significativa de la guerra civil, i d'allí a 1953 (una nota), a 1960 (una nota) i a 1961 (una altra nota). I, finalment, arriba a 1962, any de publicació, insistim, de *Quadern de la Selva*, a partir d'on el dietari pren més paciència i més extensió. Així, tots dos reculls presenten una clara línia de continuïtat que el darrer volum amplia fins a l'actualitat. De fet, com més ens apropem a la data de publicació del volum més anotacions contenen els anys, cosa que confirma l'empenta final del projecte a causa de les raons donades suara.⁷¹

⁷¹ Coincideixen plenament els anys de major regularitat i més anotacions d'*El temps que fuig*, entre 1970 i 1975, amb els anys d'auge de la publicació de dietaris a Catalunya. També és significativa la coincidència entre l'any amb més anotacions del dietari i la data en què Marià Manent entra en contacte amb l'editor de Columna: 1982.

Tomàs Garcés, doncs, realment tanca amb *El temps que fuig* un projecte literari que li dóna potser inesperadament una nova dimensió, una nova actualitat, i que clou tota una vida dedicada a les lletres catalanes.⁷²

Sembla clar que en la iniciativa de Manent hi ha la determinació de reivindicar Garcés i sembla també evident que el mateix poeta es reivindica amb uns textos que són un collage de memòries (que inclouen relats de somnis), de notes de viatge, de divulgació de la pròpia obra poètica, de comentaris sobre l'actualitat, i d'autoafirmació personal. Tot, amb la voluntat de deixar constància d'un temps i una època que cal fixar definitivament en la memòria. Per això, *El temps que fuig* és un dietari perfectament planificat, calculat al mil·límetre, que vol dignificar una tasca personal i col·lectiva en uns moments en què l'obra de tota una generació d'escriptors havia quedat arraconada per les noves tendències imperants en la literatura catalana. Aquest és el motiu de la reivindicació d'alguns noms: Salvat-Papasseit, Foix, Rosselló-Pòrcel, Jaume Agelet i, naturalment, el mateix Garcés. Una planificació que, per exemple, s'observa en l'estructura del dietari. Una obra que comença amb l'esclat joiós de la natura en plena primavera associada al naixement d'un infant i s'acaba amb la posta de sol d'un dia d'estiu en què el poeta ja vell escriu i reflexiona. Entre el naixement i la vellesa-mort del paisatge, el relat minuciós i impressionista d'una vida i una poètica que és natura i somni a la recerca de la veritat del poeta, de la seva manera d'entendre i viure la poesia i explorar-ne els límits. Tot plegat amb l'objectiu de construir-se una imatge sòlida d'escriptor, d'intel·lectual, a les acaballes de la seva vida, posició des de la qual fa balanç i deixa constància del seu pas per les lletres catalanes. Una operació amb el temps a favor. El temps de la memòria, del record, que evita la seva irreparable fugida.

Certament, una de les obsessions del poeta en escriure el dietari és combatre el pas del temps. Aquest ja és l'objecte de preocupació en el títol i ho havia estat sempre. En efecte, el títol original del volum havia de ser *El rellotge de Berna*, que, finalment, Garcés descarta. Un rellotge que marca inexorablement l'esdevenir temporal, mentre les figures del rellotge surten i s'amaguen immòbils, cosa que fa dir al poeta: «Sempre ens

⁷² Després del dietari, Garcés encara publica un últim recull poètic: *Escrit a terra* (1985).

estranya el temps que fuig. Però és el temps qui fuig? O som nosaltres? En el rellotge de Berna les figuretes apareixen i desapareixen. Les agulles de la gran esfera, anaven fent, sense pausa, el seu camí». Certament, som nosaltres qui desapareixem, mentre el temps continua i lliurem un dur combat en contra seu. Una lluita que vencem gràcies a la fixació del record («el vell recorda més que no pas desitja», diu el 23 de gener de 1971), en la poesia, i, també, és clar, en la dietarística: «El títol del llibre evoca el temps que fuig, però més aviat ens duu per un camí de meravelles cap al temps que no fuig, que roman, el temps poètic» (TEIXIDOR: 1984). Una pugna que Garcés converteix en motiu recurrent del seu dietari i, també, de la seva obra poètica: «I molt a la vora, en una altra cascada impressionant, invisible, sentim el doll del temps que fuig» (Nota del 22 d'octubre de 1961); «El paisatge primaverall fa que ens adonem de l'instant únic que fugia» (nota del 23 de març de 1933); «D'esquenes a la resclosa, cara al llunyà horitzó, hem vist córrer altre cop l'aigua del riu. Amb l'aigua, el temps» (nota del 27 de setembre de 1982); «—els meus primers records— s'intercanvien, formen un cabdell i un embull, com les paraules que el mestre escrivia, lletra sobre lletra, a la pissarra» (nota sense data de 1962).

Un cabdell que el poeta vol endreçar i fixar. Vet aquí l'afany de datar els pensaments, característica constitutiva i convencional del gènere. Això explica el subtítol d'*El temps que fuig*: «Escrits amb data». Un combat que finalment acaba guanyant: «I recordarem, ell la llarga caminada en bicicleta, i jo sabré els motius de la seva visita. Haurem, per dir-ho així, vençut el temps» (nota del 13 de maig de 1982). És precisament aquesta lluita contra l'esdevenir temporal el que concentra el major nombre de comentaris que es fan al dietari en el moment de la seva publicació.⁷³

El pas del temps és també present en la resta d'obres de Garcés. Així en *Quadern de la Selva*, l'altra obra dietarística de l'autor, afirma: «El temps que fuig! [...] La inexorabilitat de la vida que passa».⁷⁴ O en el

⁷³ Tal com hem vist, els cinc comentaristes de l'obra centren la seva atenció en l'evocació de paisatges, records, viatges, llibres i somnis, així com en la prosa elegant i fina i en la dispersió del dietari.

⁷⁴ Nota «Barda florida» (GARCÉS: 1988, 45).

poema «El temps perdut» adreçat a J. V. Foix, un dels pocs personatges que tenen presència en el dietari, llegim: «El temps fugia / —ombra d'ahir!— / a les aurores / que han de venir».⁷⁵

En escriure el dietari, Garcés té molt present quines són les seves intencions, quines les convencions del gènere i quins els seus límits:

Aquí el lector no hi trobarà una desfilada de personatges. En surt més d'un, és veritat, però gairebé sempre d'una manera anecdòtica, circumstancial. El llibre no és una galeria de retrats. Tampoc unes memòries, tot i que hi sovintegin els records. Però els records no hi són voluntàriament suscitats. Lliguen amb l'actualitat de cada moment, amb insignificants actualitats, de vegades. Grans fets, que potser hi tindrien lloc adequat no els hi trobareu. És, doncs, per dir-ho amb una paraula, un dietari irregular, escrit a tongades. Un any determinat, força pàgines. D'altres menys. De molts, cap. Un dietari que abasta, així i tot, mig segle: somnis, lectures, converses, viatges. Records, també, ja ho he dit. I els meus passeigs habituals pels voltants de la Selva de Mar. Vet aquí el que nodreix la majoria d'aquestes pàgines.

Un llibre, doncs, que vol ser una presentació, una justificació de la pròpia personalitat literària: Garcés es presenta com el referent de la seva generació. Un autor que vol autoanalitzar-se i que els lectors l'analitzin, el coneguin. Per això mostra la seva obra o els seus somnis i el seu pensament literari o social i, per això abasta cinquanta anys, des de 1933 on un jove Garcés és ja un sòlid i reconegut poeta (recordem la primavera amb que neix el dietari) fins al 1983, en plena vellesa i oblit literari (en la foscor de les golfes, Garcés, cansat, i separat del món —real i literari— per la finestra, es reivindica amb l'únic poema que llegim en *El temps que fuig*). És, en definitiva, l'explicació de tota una vida, on poesia i prosa s'entrelliguen, oferta al públic. I per això, no hi ha cap referència en el dietari a cap aspecte quotidià, personal o familiar. És un dietari que es mostra com una experiència de cultura, cosa que explica la seva extrema planificació.

⁷⁵ Del llibre *El senyal*, de 1935, inclòs en *Poesia completa* (GARCÉS: 1993, 166). Fixem-nos que tots dos escrits són coetanis de la redacció dels textos de *Quadern de la Selva* i de les primeres notes d'*El temps que fuig*.

El volum dedica l'atenció a tots els eixos temàtics que tipifiquen el gènere en els darrers anys a Catalunya: la dispersió de pensaments i idees (les relacions entre les arts), la cura per l'autoimatge (les reflexions metapoètiques, les crítiques de llibres o poemes d'altres), les relacions entre el jo i el jo a través del temps (el jove Garcés i el vell Garcés) i l'espai (els viatges, els canvis en el paisatge de la Barceloneta i el cap de Creus, les descripcions líriques de la natura i les viles, veritables prosas poètiques que permeten unificar en un conjunt homogeni aquest llibre amb l'obra poètica i les prosas de *Quadern de la Selva*), la referència a la realitat diària i a l'actualitat (les informacions sovint anecdòtiques de la cultura i la literatura catalanes dels anys trenta i la postguerra), la voluntat de captar l'instant, l'efímer (les reflexions sobre el pas del temps), la datació irregular, el traspàs d'informació entre el món privat i públic (la reivindicació de Salvat-Papasseit, les relacions amb escriptors coetanis), la barreja de vida i literatura en un tot unitari (les exemplificacions de les circumstàncies que descriuen els poemes), la presència de la imaginació i la ficció (el relat surrealista de somnis), la imperfecció i el fragmentarisme (en la datació i en les imprecisions d'algunes informacions).⁷⁶ Però observem-ho pausadament.

Una bona mostra de síntesi del que és aquest dietari ens l'ofereix la nota del 14 de febrer de 1971, on amb gran mestria Garcés enllaça diferents temes a partir d'una sola paraula: de la fe cristiana passa a explicar una anècdota personal, d'aquí a un dubte lingüístic i a la reflexió metaliterària sobre la pròpia obra, per a acabar referint-se a un dels seus poemes. Vegem-ne alguns fragments:

Avui, a la missa de quarts de dotze, als Jesuïtes, el P. Colomer ha glossat l'Evangeli sobre les benaurances. [...] ¿Podem dir-nos doncs, cristians? ¿Sóc jo mateix, cristià? O, ¿en sóc, potser, només, en rigor, tant com puc? Aquest «tant com puc» m'ha recordat un episodi que vaig viure fa molts anys, abans de la guerra. Una nit, cap al volt de les dotze, era al llit dormint profundament el meu primer son, quan va despertar-me el truc insistent del timbre. [...] Un pobre amic meu [...] em pregunta ansiós si crec en Déu. [...] Vaig dir-li: «tant com

⁷⁶ Per exemple, quan en la nota del 3 de novembre de 1973 no recorda un any i es limita a escriure: «19?».

puç». —«Ah molt bé. Ell va entendre que sí, suposo». «No ell va entendre que no.» El P. Colomer quedà sorprès, i pensatiu.

He escrit pensatiu i m'adono que la paraula no és al Fabra. Què caldria, doncs: pensarós? pensívol? pensiu? Cap de les tres paraules no em sembla prou viva i planera. En poesia, potser foren viables. En prosa, i encara més en unes notes com aquestes, resultarien afectades, em sembla. Afectades, o, si voleu, noucentistes.

Vet aquí un problema que sovint es planteja a l'escriptor català. ¿El Fabra és tot el català? [...] Jo sóc, també, no cal dir-ho, ministerial d'en Fabra. però, tanmateix! [...] No, el Fabra no és tot el català. En els meus darrers versos de Nadal, em vaig adonar que havia escrit peregrins. [...] Peregrí no és al diccionari...

És interessant adonar-se que Garcés fa una clara apologia del cristianisme i ataca aquells cristians que ho són a mitges, com reflexiona sobre les diferències estilístiques entre la poesia i la prosa, i, finalment, tot i confessar-se seguidor de Fabra i de la prosa noucentista, com marca distàncies respecte algunes solucions del lingüista i del moviment. Totes unes declaracions de principis.

No és aquesta l'única nota on Garcés parla de temes lingüístics o critica els posicionaments intermedis d'alguns cristians. En efecte, el poeta té unes vives preocupacions per la forma, probablement una herència de la «peça ben feta» noucentista. Aquestes es concreten en diferents notes sobre llengua. Per exemple, reflexiona sobre quins dels dos adjectius té més importància en una seqüència adversativa: «tendra però amarga», o sobre les variacions dialectals en referir-se a un joc infantil, o quan compara els discursos sobre la llengua de Pompeu Fabra de 1924 a l'Ateneu Barcelonés, amb el de Joaquim Ruyra el 1906 al Congrés Internacional de la Llengua Catalana i els troba sorprenentment semblants pel que fa al redreçament de la llengua.

En relació amb el cristianisme hi ha almenys tres notes (del 26 de març, 8 d'abril i 9 del mateix mes de 1971) que estan dedicades a reflexions en defensa de fermes postulats catòlics i en contra de certes llibertats que concedeixen els nous temps. Així, per exemple, critica la simplificació de la litúrgia o rebut els arguments del filòsof Aranguren sobre la monotonia de les misses: «La missa no és mai, no ha de ser mai una rutina». En aquest mateix text defensa el catolicisme de Riba.

Garcés, novament, s'erigeix en portaveu d'un grup de poetes, aquest cop confessionals, entre els quals hi trobem els dos esmentats i també Marià Manent o Sebastià Pons. Aquesta capacitat d'identificar-se amb un grup i encapçalar-lo, caracteritza molt l'activitat del poeta barceloní al llarg de la postguerra i reapareix de nou en el dietari.⁷⁷ En aquest, es refereix molt poc a escriptors de les generacions posteriors a la seva i, en canvi, molt a les generacions anteriors o coetànies. En realitat, dels noms més joves que ell, només té paraules per a Gabriel Ferrater, la poesia del qual qualifica d'hermètica, contundent, insensible i dura; i per a Xavier Rubert de Ventós, a qui descriu amb una fina ironia d'herència noucentista: «És curiós de veure un savi com Rubert, amb la seva humanitat desnerida, encorbat, galta xuclada, pometes vermelles estriades, vestit amb les gales de la *gauche divine*».

El dietari és una excel·lent font per a conèixer diversos aspectes més o menys anecdòtics dels principals personatges de la literatura catalana de la primera meitat del segle XX. Llegim en aquestes pàgines opinions sobre Salvat-Papasseit, Josep Carner (que sempre tracta amb bonhomia), Josep Maria Capdevila, J. V. Foix (a qui gairebé sempre relaciona amb els seus somnis), Josep Pla, Octavi Saltor, Eugeni d'Ors, Rossend Llates, Jaume Agelet, Rosselló-Pòrcel, però també sobre Federico G. Lorca (de qui explica l'anècdota de com aconsegueix que uns poemes seus es publiquin en *Quaderns de poesia*),⁷⁸ Ramón María del Valle-Inclán (que valora com un gran escriptor), Maurice Maeterlinck (a qui també considera magníficament) o poetes gallecs com Aquilino Iglesia Alvariño.

Destaquen els comentaris que Garcés fa a propòsit d'Ors. En una nota excel·lent pel que fa a l'estil narratiu que comença a partir d'una anècdota (el retard d'una alumna a classe), Garcés desgrana la gran figura d'Ors i el seu elevat to intel·lectual com a mestre i escriptor del *Glosari*,

⁷⁷ Garcés es presenta com un símbol de la seva generació, de la seva època, com un model exemplar per a les noves generacions: bon poeta, prosista, cristià, crític i traductor. El prototipus d'intel·lectual. Per això, també, li interessa associar-se a Riba.

⁷⁸ Garcés explica que aconsegueix els poemes gràcies a una trobada fortuïta en un cafè, on Lorca li diu de viva veu els poemes i el poeta català els transcriu en un tovalló de paper.

tot i que en critica la seva egolatria, l'excés de triomfalisme i les darreres decisions que pren al voltant de la guerra i la postguerra. Al llarg del comentari hi desfilen alguns dels principals noms de la cultura catalana de l'època. La nota acaba amb una altra anècdota que dóna compte del caràcter orsià:

Un dia, devia ser a finals de juny de 1936, l'Eugeni d'Ors fullejava els llibres i revistes exposats en un taulell de la llibreria Catalonia. Vaig veure que es fixava, amb molt interès, en els darrers números dels «Quaderns de poesia». M'hi vaig acostar per preguntar-li si no li plauria d'enviar-nos un treball, vers o prosa, per a la revista. Va dir que sí, content: l'endemà sortiria cap a París i, d'allà estant, ens remetria l'original. El que va arribar després, tots ho sabem. No hi va haver ni versos, ni prosa, ni revista. I l'Ors no devia recordar-se mai més d'aquella ocasió perduda de col·laborar en català, en una revista catalana, com en els vells temps.

Un dels personatges que rep un tractament més minuciós és, lògicament, Joan Salvat-Papasseit. En destaca els aspectes socials i la seva vinculació als moviments d'esquerra, però sobretot el valora com a amic i company, com un símbol que associa a la infantesa i als temps passats i enyorats. La figura de Salvat es relaciona amb el barri de la Barceloneta, amb les transformacions que aquest ha anat sofrint al llarg dels anys, i amb l'evocació d'aquells temps que han fugit, però que el poeta recorda i fixa en la seva obra. Certament, el tema del retorn al passat a través del paisatge és una constant en aquestes pàgines, tant del paisatge urbà del barri com del rural de la Selva de Mar: «Què és el que més m'agrada de La Selva? Els records», afirma en la nota del 10 d'abril de 1982. La Barceloneta, enyorada i recordada, símbol de la infantesa i la joventut, queda descrita en diferents ocasions en el dietari, com també ho fa Garcés en la seva obra poètica. El poema «Diumenge a la platja», dedicat precisament a Salvat, i la nota del 17 de juliol de 1974 són ben significatius en aquest sentit. La descripció del barri que llegim en la nota amb la seva gent humil i els seus carrers, com el de l'Alegria i l'Ample, són en el poema «Amb el blauet del cel / havien fet les dones la bugada. / Sota la roba estesa, penjada a les finestres, / frescos miralls del dia, / passàvem lentament pels carrers vora mar». I el port i el seu tràfec esdevé: «I fixàvem els límits de la platja del somni: / a la dreta, en els blocs de l'escullera, / el bosquet vincladís de les canyes de pesca. / Enfront, el

mar». És un exercici interessantíssim, que no podem fer ara i aquí, comparar les descripcions en prosa i els poemes que fan referència a un mateix motiu. És el cas, per exemple, de «A la porta daurada de Poblet» i la nota del 7 de setembre de 1973, o de la narració del viatge a l'Alguer i el poema «Record de l'Alguer». Vegem-ne algunes mostres d'aquest darrer. En el fragment del dietari llegim:

vèiem onejar a cada pal la púdicament anomenada ací «bandera de la Confederació» [...] A cada pas, una mà s'allargava a les nostres i un diàleg s'iniciava [...] Quan un pescador o un paleta s'apropaven per demanar-nos els noms de les fruites [...] o quan un vell camperol ens feia recitar, per recordar el que de petit va aprendre als bancs de la Doctrina, els Parenostre i el Credo, noms i pregària tenien en els nostres llavis una plenitud insuperable.

Mentre que en el poema: «L'Alguer, / mans i banderes. / I al pas de cada casa / la porta ben oberta. [...] Vessar / en l'ombra del capvespre, / per fer-nos reconèixer, / la mel del Parenostre. // Collir / en una pregonesa / del temps, com una flama, / el coral viu de la paraula».

La unitat de l'obra, tant en prosa com en vers, de Tomàs Garcés és, doncs, ben evident i respon a un mateix estímul: la creació d'un univers poètic (perquè aquest dietari com la resta d'obra en prosa són autèntics poemes), que partint de la realitat en recrea una altra només insinuada, de contingut gairebé oníric, que respon als estímuls sentimentals del poeta. En aquest sentit, les narracions de viatges, les descripcions paisatgístiques, la narració dels somnis, del subconscient, una de les grans troballes del volum i l'ús d'alguns símbols com el de l'ocell, les golfes, el mar i el port o la finestra, que es repeteixen regularment en les pàgines del dietari, configuren un tot que manifesta una pràctica poètica que Garcés encara reivindica. Una teoria, d'arrel noucentista, que té en el fragmentarisme (propi del gènere dietarístic) un dels trets essencials i que vol crear un món paral·lel regit per un ordre moral, material, social i estètic, en el qual la realitat anecdòtica es converteix en realitat absoluta, en model que sublima les emocions tant del lector com de l'autor. És aquest el sentit dels nombrosos relats de viatges i també l'estímul que batega darrere els somnis. Vuit són els que Garcés narra magistralment.

En la majoria d'ells relaciona somni i poesia, en una equació que ja va fer en presentar l'edició de *Paradís*, i que corrobora comentant els propis poemes que tracten aquest tema. Per al poeta el somni és un fragment de realitat, talment com la poesia, d'una realitat que un cop perduda o oblidada cal recordar, refer. El somnieig serveix per a rescatar de l'oblit el record. En conseqüència, per a Garcés la línia que separa el record boirós del somni és ben prima. Així, a través d'aquest, capta l'instant precís de realitat que el poema fixa i salva definitivament (en una funció similar al símbol de l'ocell: dualitat de trànsit i fixació). Naturalment, el somni modifica, personalitza, subjectiva la realitat i la fa seva, fins i tot planteja una percepció del temps diferent. Això explica l'ús dels símbols i de les imatges que tot i tenir un origen ben concret i real es transformen per l'acció del jo poètic i prenen significats connotatius: «¿Hi ha, doncs, una memòria del somni, distinta de la memòria de quan estem desperts? ¿O es tracta, només, d'una més fàcil activitat de la memòria en el somni? En tot cas, el somni que ressuscita un record extingit li deixa aquella ambigüitat». El somni és, doncs, la poetització del record, de la realitat. El mateix Garcés confirma una vegada més la unitat de prosa i poesia, tot assenyalant en el seu dietari un poema, «Plaça de somni» d'*El caçador*, que planteja uns termes similars. Amb tot, el somni també crea el seu propi món: «El somni crea llacunes i les salta. Elimina sil·logismes. Inventa la seva inqüestionable realitat». Un món que té paral·lelismes amb la realitat real, però que la recrea i la transcendeix. És aquest el sentit que Garcés dóna als somnis i als poemes foixians, com afirma en el dietari. Finalment, també hi ha espai per als somnis més surrealistes i imaginatius, com el del tren que marxa irremeiablement de Londres amb el poeta a dins, i que fuig com el temps, o el somni on Josep Maria de Sagarra, mort, fa una conferència, cosa que li permet reflexionar sobre la mort i l'esdevenir temporal. No és la primera vegada que en els poetes d'aquesta generació s'associa el somni a la son i a la mort.⁷⁹

Precisament, la mort és l'eix d'una de les notes en la qual Garcés comenta poemes seus que parlen de l'òbit:

⁷⁹ Pensem en autors com Marià Manent o Jaume Agelet i el tractament que fan del món dels somnis i la mort. Per a més informació, vegeu Marrugat (2006) i Falguera (2004).

Una colla de poesies meves parlen, d'una manera o altra, de la mort. Jo diria, però, que la veuen sobretot com una mena de contrapunt de la vida [...] En conjunt la mort hi és negada, vençuda o vista com una altra vida molt humana. [...] Fins i tot els morts diríeu que són encara vivents. Sense oblidar que el tema de la resurrecció de la carn, implícit en algun d'aquests versos, s'afirma rotund.

En altres notes, el poeta ens parla, analitza o explica la circumstància en què neixen els poemes (l'art, episodis bíblics, somnis, escenes quotidianes, Montserrat...). En qualsevol cas, les reflexions més interessants que llegim són sobre les motivacions d'escriure poesia i la teoria poètica, de tall romàntic, passada pel sedàs simbolista, que batega al seu darrere. En aquest sentit, Garcés afirma que «és difícil d'inventar» i que els ecos i coincidències amb altres autors són inevitables. La seva poesia neix de la natura, del paisatge, i és aquesta motivació inicial, circumstancial, la que crea el poema i el fa créixer, li atorga força lírica: «Carner, i jo hi estic d'acord, creia en la inspiració com a motor inicial del poema. La inspiració dóna el primer vers, i a la vegada una mena d'atmosfera que facilita la germinació d'aquell vers». Per a Garcés tot poema parteix de l'anècdota, però l'ha de transcendir. El poeta li ha de donar alguna cosa de la seva intimitat. D'aquesta manera es crea un univers propi en el poema, un alè misteriós inefable, de màgiques correspondències:

Tota la poesia és, doncs, en part almenys, poesia de circumstàncies. [...] Però cap poema no mereix aquest nom si, a través de l'anècdota, no assoleix la veritat íntima de qui l'ha escrit. [...] L'important és que els versos siguin vàlids, un cop tallats del seu cordó umbilical. Si el fet d'on arrenquen és massa aparent, diríeu, però, que s'esbrava la màgia.

Així, l'autor barceloní critica aquells poetes contemporanis que volen destruir l'anècdota, desfigurar-la i deconstruir-la.

Un dels aspectes més interessants del dietari és la narració viva, impressionista, que el seu autor fa dels viatges que realitza per la geografia espanyola, principalment. L'estil d'aquests relats és oriental, preciosista, molt poètic, per la qual cosa l'interès i la perfecció de la forma adquireixen gran importància, ple d'imatges i metàfores (com la del niu

de cigonyes vist com un coixí que descriu en el viatge a Aragó del 24 al 27 de juny de 1966. Una imatge que també podem llegir en el poema «Cinc cançons del port» de *Vint cançons*).⁸⁰ Unes narracions que deixen entreveure un model de viure ben burgès, però també una visió única del fet literari que parteix de la sublimació de la realitat. I és que en el fons hi ha sempre una mateixa idea en l'obra de Garcés: la realitat és negativa mentre que el somni, el record (especialment el del món infantil o juvenil, i per això les contínues referències a Salvat o als escenaris de la seva infantesa) són positius. És la idealització romàntica de la realitat que només es possible a través de l'art, de la poesia. En aquest punt, un cop constatat que es crea un món poètic, el problema no és el temps ni la seva fugida. El problema és la realitat canviant que, abans de desaparèixer, el poeta ha de fixar en l'instant precís que ell tria i retenir-lo invariable en la seva memòria, en el seu poema. Si no ho fa, aleshores es tenyeix de melangia, d'enyor, els veritables enemics del poeta.⁸¹ És aquest el sentit de l'únic poema que llegim en *El temps que fuig*. Incorporat a la darrera nota del dietari (22 de juny de 1983), reflexiona sobre el procés creatiu, emmarcat per l'espai de creació (les golfes), amb la voluntat de captar l'instant de natura (l'ocellada que canta). Entre el poeta (món interior) i el paisatge (món exterior), el vidre, la finestra, la poetització que ha de fer possible la comunió de tots els elements, la fixació del moment precís transformat en poema. Un poema, però, que és una altra realitat, perquè el vidre separa els dos móns i els acolorix d'una lleu capa d'enyorança. Ara bé, en la mesura que es constitueix en realitat poètica, el poema venç la nostàlgia i pren sentit: «Llum a les golfes. / A fora, l'ocellada. / Però hi ha el vidre.»

La recerca de la unitat d'obra és també present quan Garcés reflexiona sobre les correspondències entre les arts: «La pintura i la poesia són dues arts molt sovint aparellades», afirma; i en la mateixa nota del 27 de maig de 1933 diu: «Un poeta anglès contemporani, Walter de la Mare, que ha reflexionat amb profit sobre temes de creació poètica, en

⁸⁰ Aquest cop relacionada amb l'aigua: «L'aigua del port és quieta / i tèbia com un coixí».

⁸¹ Aquest és el significat, per exemple, del poema «El pont de Brooklyn» de *Plec de poemes*.

un recull recent de les seves obres conta amb quina facilitat una mateixa inspiració perdura i es transforma a través de les arts». ⁸² Òbviament la seva producció comptarà amb elements propis de les arts, com ara l'impressionisme; o amb poemes inspirats en escultures o en peces musicals; o amb les notes del dietari dedicades a la relació entre poesia i música, a pintors com Miró o a escultors com Apel·les Fenosa. ⁸³

No voldríem acabar sense fer referència a les poques, però presents anotacions, sobre Catalunya. Garcés hi deixa entreveure el seu nacionalisme mesurat quan reclama la unitat perduda dels escriptors catalans (en clara referència a Acció Catalana), quan enyora des de l'exili la pàtria o quan critica un llibre que nega l'autodeterminació per a Catalunya.

En definitiva, Tomàs Garcés, quan escriu *El temps que fuig*, vol deixar constància d'una obra en dos plans, vers i prosa, que posi en relleu les seves opinions sobre literatura, la seva tasca de crític i prohoms de la cultura catalana des dels anys trenta fins el final del franquisme, i la seva manera de fer literatura. Una literatura que busca la complicitat amb el públic (sovint s'hi adreça a través de la segona persona del plural) i que espera que algú li tregui l'espurna de la màgia, el sentit: «Cal només, d'això ja no n'estic segur, que hi salti l'espurna». Així, podrà combatre, definitivament, el temps, l'enyorança i llegar el seu testament literari.

BIBLIOGRAFIA

ABRAMS, Sam (2001): «Llum a les golfes: una aproximació a la dietarística de Tomàs Garcés», en *Tomàs Garcés: centenari*, Barcelona, Institució de les Lletres Catalanes, p. 26-29.

⁸² Aquestes afirmacions de Garcés es produeixen en un moment en què el seu autor està redefinint la seva visió de la poesia i van en sintonia amb el model poètic que s'està configurant a Catalunya. Altres autors, com Marià Manent i Jaume Agelet, segueixen aquestes mateixes directrius. I, encara, són els anys en què Garcés tradueix Walter de la Mare. És a dir, que el que Garcés pensa l'any 1933 sobre poesia també ho pensa l'any 1984 quan publica *El temps que fuig* i, per tant, corrobora i defensa els seus postulats.

⁸³ Es tracta, posem per cas, del poema «La pàtria nova» de *Plec de poemes*, evocat en la nota del 5 d'octubre de 1982, o de «Coral» de *Viatge d'octubre*, que és recordat en la nota del 17 de maig de 1981.

- AGELET, Jaume (2008): *Tria de versos*, Lleida, Universitat de Lleida, p. 11-32.
- BORJA, Joan *et al.* (2007): *Diaris i dietaris*, Alacant-València, Denes.
- BOU, Enric (1993): *Papers privats. Assaig sobre els formes literàries autobiogràfiques*, Barcelona, Ed. 62.
- CLAPÈS, Antoni (2001): «La poesia en prosa de Tomàs Garcés», en *Tomàs Garcés: centenari*, Barcelona, Institució de les Lletres Catalanes.
- FALGUERA, Enric (2004): *La poesia de Jaume Agelet i Garriga: evolució i fidelitat*, Lleida, Pagès.
- FAULÍ, Josep (1988): «La prosa de Tomàs Garcés», *La Vanguardia*, núm. 38.403 (11 de novembre de 1988), p. 44
- GARCÉS, Tomàs (1971): «D'un dietari tardà», *Serra d'Or*, Barcelona, núm. 144 (octubre de 1971), p. 674.
- (1988): *Prosa Completa I*, Barcelona, Columna.
- (1993): *Poesia Completa*, Barcelona, Columna.
- MANENT, Albert (2001): *Tomàs Garcés. Entre l'avantguarda i el noucentisme*, Barcelona, Ed. 62.
- MARRUGAT, Jordi (2006): «L'herència romàntica en l'obra de Marià Manent», *Els Marges*, Barcelona, núm. 78 (hivern de 2006), p. 81-106.
- SOLDEVILA, Llorenç (2004): «Un primer inventari de la memorialística catalana contemporània», *Llengua & Literatura*, Barcelona, núm. 15.
- SÒRIA, Enric (2001): «El somni i la paraula», en *Tomàs Garcés: centenari*, Barcelona, Institució de les Lletres Catalanes.
- SUSANNA, Àlex (1984a): «En busca del tiempo huido», *La Vanguardia*, núm. 36.939 (25 d'octubre de 1984), p. 35
- (1984b): «Tomàs Garcés, entre la precisió i la màgia», *El País* (11 de novembre de 1984), p. 6.
- TEIXIDOR, Joan (1984): «El temps de Tomàs Garcés», *El País* (11 de novembre de 1984), p. 4.

TRIADÚ, Joan (1984): «El temps de Tomàs Garcés», *Avui* (26 d'octubre de 1984), p. 36.